Neki aspekti poimanja uvrede vladara u vrijeme diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića

Grgić, Stipica

Source / Izvornik: **Radovi : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009, 41, 347 - 365**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:367321

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Stipica Grgić

ISSN 0353-295X
RADOVI – Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 41, Zagreb 2009.

UDK 821.163(497.5)"1929/1934"(094)
Izvorni znanstveni rad

Neki aspekti poimanja uvrede vladara u vrijeme diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića

Članak se bavi zakonodavnim rješenjima i postupcima organa vlasti prema počiniteljima verbalnog delikta protiv osobe vladara na prostoru Savske banovine u vrijeme Šestosiječanjske diktature.

1. Uvod

Od ukidanja Vidovdanskog ustava 1929. pa sve do atentata u Marseilleu 1934. godine organi jugoslavenske državne vlasti zaoštrili su odnos prema običnim građanima. Ni vladarevo „darovanje" novoga ustava 1931. godine nije promijenilo suštinu toga odnosa u kojem je neprikosnovena bila osoba vladara. Jedan od primjera kako je režim postupao s pojedincima može se iščitati iz *povreda kraljeve časti*, odnosno iz uvreda kojima se neposredno ili posredno vrijeđalo vladara.[1] Slučajevi uvreda veličanstva pokazuju nam na koji se način u vrijeme diktature režim nastojao boriti protiv nezadovoljstva državom i ljudima koji su joj bili na čelu. Iz postupaka režima u navedenu razdoblju može se iščitati da se država često odnosi ne samo prema istaknutim opozicijskim političarima već i prema običnim građanima koji počine verbalni delikt kao neprijateljima države. Ovaj rad pokušat će dati odgovore na mnogobrojna neriješena pitanja koja se tiču uvrede vladara na teritoriju Savske banovine. Tko, što, gdje, kako i zašto se psovalo „kraljevu čast" samo su neka pitanja na koja treba dati odgovor. Isto bi tako trebalo odgovoriti na pitanje o dubinskim problemima koji su doveli do upotrebe uvrede. Kako su i u kojoj mjeri kažnjavani pojedinci u drugim banovinama ostaje otvorenim pitanjem na koje bi se u dogledno vrijeme trebalo naći odgovor jer se

[1] JANJATOVIĆ 1997, 245-256, JANJATOVIĆ 2002, 124-129. Uvredama vladara bavila se već ranije Bosiljka Janjatović koja je pravilno ocijenila da se radi o zanemarenu problemu u hrvatskoj historiografiji koji nije bio neka izolirana pojava samo na jednom području. Ipak, zadnji zabilježeni slučaj uvrede vladara od strane pojedinca u njezinu radu završava 1925. godinom. U svojim se radovima autorica nije osvrnula na probleme uvreda nakon te godine, ni na neke tendencije samih uvreda. Ovaj članak stoga treba smatrati svojevrsnim nastavkom njezina rada.

čini da je dobar dio arhivskog gradiva sačuvan i danas se nalazi u Arhivu Srbije i Crne Gore u Beogradu.[2]

2. Položaj ličnosti vladara u zakonskim propisima prije i poslije šestog siječnja

U 1929. godinu Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ulazi proglašenjem diktature.[3] Glavna obilježja zakonodavnog rada, koji se posebno intenzivira poslije šestoga siječnja, nova su zakonodavna rješenja koja su po mnogim obilježjima dosta restriktivna. Već je potkraj siječnja 1929. osnovan *Vrhovni zakonodavni savjet i Komisija stručnjaka pri Ministarstvu pravde* koja je sastavljala i pripremala većinu tada novih zakona. Samo je u prvoj godini Šestosiječanjske diktature doneseno više od dvije stotine novih zakona.[4] Jedan od sigurno najpoznatijih bio je *Zakon o kraljevskoj vlasti i vrhovnoj državnoj upravi* koji je proglašen upravo navedenoga datuma 6. siječnja 1929. godine. Njegova je svrha bila nadomjestiti osnovne pravne norme u državi koja je ukidanjem Vidovdanskog ustava ostala bez osnovnog zakona.[5] Tim su se zakonom u osobi kralja ujedinila i zakonodavna i izvršna i sudska vlast. U članku 2. eksplicitno piše da je *„Kralj je nosilac sve vlasti u zemlji"*.[6] Zanimljiv je i članak 6. koji je štitio osobu kralja: *„Kraljeva je ličnost neprikosnovena. Kralju se ne može ništa u odgovornost staviti, niti kralj može biti tužen"*.[7] Ipak, treba napomenuti da je ovaj posljednji članak istovjetan članku 55. Vidovdanskog ustava.

U zakonskim propisima proglašenima poslije siječnja 1929. općenito se očituje apsolutna kraljeva vlast u svim elementima vlasti: zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj. Kralj tako milosrdno „daruje" zakone narodu (jer je njegov potpis potreban da zakon bude pravovaljan), u njegovo se ime ti isti zakoni provode te se u njegovo ime i sudi ako dođe do kršenja istih. Ovakva se situacija najbolje iščitava prema

---

2 http://www.arhiv.sv.gov.yu/a100404a.htm, pristup ostvaren 17. travnja 2008. Pregled fondova iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije u Arhivu Srbije i Crne Gore.

3 O težini odnosa režima prema pojedincu u ovom razdoblju nema nekog konsenzusa u izjavama svjedoka. Svetozar Pribićević piše da se u onovremenoj Jugoslaviji „ne može ništa napisati, ni reč; čak ni protiv najnižeg državnog ili opštinskog organa, pa makar on učinio i najveću zloupotrebu svoje vlasti, a ni govora o kritici – ma kako skromna i nevina bila – oblika vladavine (diktatorskog režima) ili njegove politike" (PRIBIĆEVIĆ 1952, 129). S druge strane, Milan Stojadinović kaže da „sem tog policijskog pritiska sa interniranjem i hapšenjem, zabranom svakog političkog rada, diktatura kralja Aleksandra […] nije bila krvava. To je bila diktatura u rukavicama, gvozdenim, ali ne krvavim" (STOJADINOVIĆ 1970, 260-261).

4 ŽUTIĆ, 2008.

5 ČULINOVIĆ 1961, 11

6 ČULINOVIĆ 1961, 11.

7 ČULINOVIĆ 1961, 11.

Ustavu Kraljevine Jugoslavije iz 1931. godine gdje se u člancima 26. (zakonodavna vlast), 27. (upravna vlasti) i 28. (sudska vlast) kralj po prvi put i u temeljnome državnom zakonu proglašava nositeljem svih navedenih elemenata vlasti.[8]

Ti verbalni „zločini" protiv vladara i države uklapaju se u kategorizaciju diktature kralja Aleksandra kao autoritarne diktature.[9] Autoritarna diktatura, za razliku od totalitarne (kojoj kao primjer možemo uzeti razdoblje komunizma u nas), zadovoljava se političkom kontrolom nad državom bez namjere da ovlada cjelokupnim društvenim, ekonomskim i kulturnim životom zajednice. Autoritarnoj je diktaturi važno da se u javnosti podržava i sluša, a totalitarnoj je diktaturi potrebno ne samo da podanici slušaju već da i u nju vjeruju.[10]

2.1. Zakon o zaštiti države i Državni sud za zaštitu države

Jedan od važnijih državnih zakona bio je *Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi*, poznatiji kao *Zakon o zaštiti države*, proglašen prvi put 2. kolovoza 1921. godine. Iako su odredbe novoga *Zakona o zaštiti države* koji je proglašen poslije 6. siječnja 1929. gotovo istovjetne prethodnomu istoimenom zakonu, od starog se zakona razlikuju samo u strožim odredbama prema onima koji pokušavaju raditi protiv novoga apsolutističkog poretka. Taj se zakon bavio više organiziranim zločinima protiv države (pisanjem protiv države, atentatima na organe državne vlasti, organiziranjem ili sudjelovanjem u protudržavnim udruženjima, povezivanjem sa stranim elementima koji rade protiv države itd.). *Zakon o zaštiti države*, sa svojim poznatim prvim člankom, možda je i jedan od najrestriktivnijih zakona prve Jugoslavije. Naime, često se iznosio kao primjer odnosa države prema pojedincu, iako on u svom tekstu ne donosi nikakve odredbe u pogledu očuvanja položaja osobe vladara.[11] Unatoč tomu, državne su vlasti tumačile taj zakon dosta široko, pa se čak upotrebljavao i kod verbalnih delikata.[12]

Najviši organ za borbu protiv svih antidržavnih elemenata bio je Državni sud za zaštitu države. Samo njegovo osnivanje istoimenim zakonom od 8. siječnja 1929. bilo je dokazom restriktivnijeg držanja države prema građanstvu. Sud je ujedno bio jedina i najviša instancija u slučajevima svakog rada protiv države i samog vladara jer je bio *„odeljenje Kasacionog [Vrhovnog] suda u Beogradu"*.[13]

---

8 Tekst novog ustava Kraljevine Jugoslavije, Večer, 12 (3. IX. 1931) 3.228, 2-3.

9 CIPEK 2006, 283-305. Riječ je o članku u kojem autor, vješto primjenjujući politološke modele, piše o 20. stoljeću kao stoljeću raznih diktatura u Hrvatskoj.

10 CIPEK 2006, 284-285.

11 HORVAT 1992, 430-431.

12 ŽUTIĆ, 2008.

13 HDA, Arhiv obitelji Drašković, kut 68; O tome: ANTOLJAK 2004, 345-346.

Na presude tog suda nije se mogla uložiti žalba, a sama su suđenja bila zatvorena za širu javnost jer je za prisustvovanje raspravama bila potrebna posebna propusnica.[14] Još je u *Vidovdanskom ustavu* ali i u *Zakonu o ustrojstvu sudova* iz 1928. bilo propisano da će se oformiti jedinstveni *Kasacioni sud* Kraljevine Jugoslavije i to *„sa sedištem u Zagrebu, čiji bi osnovni zadatak bio da se stara o 'pravilnoj i jednoobraznoj' primeni kako materijalnih tako i procesnih krivičnih zakona, i da donosi u tumačenje zakona elemente stalnosti i doslednosti, kako bi se u potpunosti predupredilo pravno šarenilo u sudskoj praksi"*.[15] Ipak, sve do uspostave Šestosiječanjske diktature nije došlo do osnivanja tog suda koji bi bio najveća sudska instancija u državi. Zbog toga su nerijetko izbijali sporovi oko pitanja nadležnosti pojedinih sudova, osobito zbog pravnog šarenila koje bilo prisutno u zakonodavstvu iz vremena prije ujedinjenja 1918. pa do 1929. godine. Jedna od reakcionarnijih zakonskih normi koja je propisana u *Zakonu o Državnom sudu za zaštitu* države bila je odredba po kojoj je on mogao suditi za djela retroaktivno, tj. čak i za djela protiv države i vladara koja su počinjena prije oformljenja samog suda.[16] Ipak, treba napomenuti da su se suci Suda za zaštitu države u parnicama za djela počinjena prije svog osnivanja pozivali radije na kraljevu amnestiju od 6. veljače, a o njoj ćemo govoriti još kasnije.

2.2. Zakon o štampi

Uvreda u šestosiječanjskom razdoblju nije bila samo stvar *Krivičnog zakonika* jer *Zakon o štampi* također donosi niz odredaba vezanih uz uvrede i klevete. Iako je donesen 8. kolovoza 1925. godine, njegove su dosta velike izmjene i dopune donesene 6. siječnja 1929. godine. Važno je napomenuti da se u *Zakonu o štampi* donosi i definicija uvrede koja se opisuje kao čin u kojem počinitelj svjesno *„upotrijebi pogrdan izraz ili reči ili izraze preziranja ili omalovažavanja, ne navodeći nikakve činjenice u pogledu kakvog fizičkog ili pravnog lica"*.[17] Uz uvredu definira se i kleveta kao čin u kojem se o nekom licu iznesu ili prenesu neistinite činjenice u pisanom obliku, tj. u kojem ga se *„nazove izrazom koji predstavlja da postoji neka činjenica, koja može huditi njegovoj časti, dobrom imenu, društvenom ugledu ili privrednom kreditu, a to ne bi bilo istinito"*.[18]

Samim činovima uvrede i klevete bavi se članak 53. Stavak prvi toga članka glasi: *„Ko uvredi Kralja ili člana Kraljevskog Dvora, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina"*.[19] Stavak treći isto tako navodi da *„objavljivanje karikatura Kralja i*

[14] SZABO 1988, 177.

[15] ŽUTIĆ 2008.

[16] ŽUTIĆ 2008.

[17] *Zakon o štampi* 1930, 28.

[18] *Zakon o štampi* 1930, 29.

[19] *Zakon o štampi* 1930, 29.

članova Kraljevskog Doma, smatra se kao uvreda".[20] Za razliku od uvrede, kleveta se teže kažnjavala, zatvorskom kaznom od godine do deset godina zatvora i novčano od 20.000 do 200.000 dinara. Članak 53. donosi i odredbe o kažnjavanju uvreda i kleveti stranih državnih poglavara i Narodne skupštine. Samo za usporedbu, zbog kleveta stranoga državnog poglavara ili Narodne skupštine moglo se kazniti kaznom do tri godine zatvora ili do 20.000 dinara. Isto tako treba napomenuti da, iako se radilo o težem krivičnom djelu, za pokretanje kaznenog progona po prvom stavku članka 53. nije bilo potrebno prethodno odobrenje Ministarstva unutarnjih poslova.[21] Ovim su zakonom uvelike pooštrene mjere u odnosu na Vidovdanski ustav u čijem 13. članku stoji da kod uvrede institucije vladara (i drugih pravnih osoba) vlast može donijeti zabranu raspačavanja takvih materijala, ali isto tako mora u roku 24 sata od objave zabrane samo djelo sprovesti pred redovni sud.[22] Za uvrede vladara u novinstvu se išlo gotovo do apsurda pa se tako po jednoj direktivi iz ovog razdoblja riječ kralj u svim oblicima i izvedenicama morala pisati početnim velikim slovom. Protivno se gledalo kao na zločin uvrede vladara i njegove obitelji.[23] Isti način pisanja te riječi nalazimo u svim zakonskim propisima kao i onodobnim izvještajima državnih vlasti.

2.3. Krivični zakonik

Već su prije proglašenja šestosiječanjske diktature postojali zakonski propisi koji su se direktno odnosili na uvredu vladara. Naime, po proglašenju Kraljevine SHS 1918. godine pojedini su lokalni „zapovjednici" nastojali uvesti mir među građanstvo nove države, ne služeći se zakonodavnim rješenjima već silom. Tako su poznate tzv. *Kaznene odredbe* koje je uveo potpukovnik Petar Teslić koji je tada zapovijedao pješadijskim pukom u Zagrebu. Jedna od tih odredbi spominje *„da će se sa dvadeset i pet udaraca batinom kazniti vojnici ili civili koji uvrede kralja, ili ako zagovaraju republikanstvo"*.[24] Iako je ovaj slučaj dobio medijsku pozornost, protiv Teslića ipak se nije poduzelo ništa. Stariji *Krivični zakonik za kraljevinu Srbiju* u svom 91. članku govorio je o odredbama koje su se odnosile na uvrede vladara i članova vladarske obitelji. Već se u njemu uvreda veličanstva karakterizirala kao teži zločin.[25] Te su se odredbe, iako su nominalno vrijedile samo na području Srbije, često provodile i na području Hrvatske.

---

[20] *Zakon o štampi* 1930, 29.

[21] *Zakon o štampi* 1930, 29.

[22] *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, (28. VI. 1921) 142a, 2.

[23] HORVAT 1984, 298.

[24] Batinanje je bilo osobito omraženo u Hrvatskoj a i Hrvatski sabor je još 1869. godine ukinuo tjelesna kažnjavanja (BANAC 1995, 118).

[25] JANJATOVIĆ 1997, 245.

Novi *Krivični zakonik* s nekim drugim zakonima, kao npr. *Zakonikom o sudskom i krivičnom postupku te Zakonom o izvršavanju kazni lišenja slobode*, objavljen je 26. veljače 1929. godine. U njemu se prvi put unificiralo krivično zakonodavstvo na cijelom teritoriju države jer su prije njega vrijedili zakonski propisi koji su zatečeni ujedinjenjem.[26] Dolasku novog Krivičnog zakonika prethodilo je kraljev ukaz od 6. veljače 1929. godine kojim se opraštaju svi politički delikti počinjeni do navedenoga datuma. Ta se amnestija odnosila u prvom redu na sve uvrede počinjene od fizičkih i pravnih osoba protiv kralja i njegove obitelji, zatim protiv države, vojske, stranih državnih poglavara, Narodne skupštine, lokalnih vlasti itd.[27] Odredbe novoga *Krivičnog zakonika* spominju uvredu vladara čak na nekoliko mjesta u svom tekstu. U prvom stavku 100. članka spomenutog zakona, tj. u njegovoj XV. glavi naslovljenoj *Krivična dela protiv države*, stoji: *„Ko javno izlaže poruzi ili prezrenju Vladaoca, njegova prava, zakoniti red nasleđa ili postojeći oblik vladavine, kazniće se zatvorom do tri godine"*.[28] Nadalje, u XXVI. glavi *Krivičnog zakonika* naziva Krivična dela protiv časti uz razne odredbe o uvredama i klevetama protiv raznih fizičkih te pravnih osoba stoje i odredbe 307. članka: *„Ko uvredi Kralja, Naslednika Prestola ili Kraljevskog Namesnika, kazniće se zatvorom najmanje tri meseca. Ko uvredi ma koga člana Kraljevskog doma, kazniće se zatvorom najmanje dva mjeseca. Ko kleveta ova lica, kazniće se zatvorom najmanje šest mjeseci"*.[29] Zanimljivo je i sljedećih nekoliko članaka istog zakonika koji su daljnje objašnjavali uvredu vladara. Po članku 310. pojam uvrede mogao se protegnuti i na mrtva lica u članku 307. U prvom redu to se odnosilo na mrtvog kralja Petra koji je još uvijek bio čest u psovkama.[30] Nadalje, po članku 308. za uvredu Vladara, Namjesnika i članova Kraljevskog doma učinjenu u stranoj državi pojedinac se mogao krivično goniti u toj stranoj državi.[31] Članak 312. govori o dokazivanju istine koja se iznese u kletvi ili uvredi, ali dokazivanje istine nije bilo dopušteno u člancima 307, 308. i 310.[32] Znači, ako se izjava nekog pojedinca okarakterizira kao uvreda vladara, istinitost njegovih riječi (npr. o kraljevoj korumpiranosti) nije se mogla potvrditi na sudu.

Izmjene postojećega *Krivičnog zakonika* kao i drugih restriktivnijih zakona (npr. *Zakona o štampi*) odobrene su 9. listopada 1931. godine. Donesene su veli-

---

[26] Na dobrom dijelu današnjega prostora Hrvatske do donošenja novog zakona 1929. godine još je uvijek važio *Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih* iz 1852. godine.

[27] Između ostalih, oproštena su sva djela iz članka 53. Zakona o štampi (HORVAT 1992, 435-436).

[28] *Krivični zakonik* 1929, 46.

[29] *Krivični zakonik* 1929, 96-97.

[30] *Krivični zakonik* 1929, 97.

[31] *Krivični zakonik* 1929, 97.

[32] *Krivični zakonik* 1929, 97.

ke promjene upravo u području XXVI. glave zakonika, tj. *Krivičnih dela protiv časti*. Tim su izmjenama dobrim dijelom smanjene gotovo sve kazne za uvrede i klevete, osim onih upućenih na račun kralja i kraljevske obitelji.[33]

Zanimljivo je napomenuti da je i psovanje Boga bio dosta težak zločin za koji se po članku 162. *Krivičnog zakonika* moglo završiti u zatvoru s kaznom do godinu dana.[34] No u spisima se rijetko spominju psovači jer su oni bili osuđivani na nižim sudskim instancijama. Za takve se slučajeve više državne vlasti gotovo ni ne zanimaju. Povremeno se naiđe i na psovače, ali više posredno kroz verbalne delikte protiv vladara, tj. navodi se da su već ranije bili zatvarani zbog psovanja Boga ili kao u slučaju dvojice seljaka iz samoborskog kotara da je prijavitelj tužio prijavljenoga zbog toga što ga je ovaj ranije prijavio za psovanje Boga.[35]

3. Psovka u hrvatskome modernom zakonodavstvu i govornome jeziku s osvrtom na svojstvo psovke kao uvrede

Pojam uvrede postoji i u modernome hrvatskom kaznenom zakonodavstvu, točnije u 199. članku današnjega Kaznenog zakona. Ipak, ni ovdje pojam uvrede nije pobliže određen u samom zakonu. Djelo uvrede sastoji se u omalovažavanju drugoga ili nepoštivanju tuđega ljudskog dostojanstva. Sadržaj uvredljive izjave o drugome u pravilu je negativan vrijednosni sud koji je izraz *„subjektivnog opredjeljenja, uvjerenja ili ocjenjivanja čija se ispravnost (istinitost) ili neispravnost (neistinitost), za razliku od činjenične tvrdnje (o kojoj se radi kod kaznenog dijela klevete), ne može dokazivati"*.[36] Sud ipak mora procijeniti je li bilo uvrede prema objektivnim kriterijima, kao npr. sadržaju same uvredljive radnje ili izjave, načinu izvršenja djela, međusobnu odnosu počinitelja i oštećenika itd. Uvreda se zbog toga mora odnositi na određenu osobu koja onda saznaje sama ili preko posrednika za nanesenu verbalnu, simboličku (pokazivanje uvredljivih općepoznatih simbola drugome) ili realnu uvredu (djelovanje na tijelo drugoga).[37]

Za potrebe ovoga rada važno je ukratko objasniti fenomen psovke u govornom jeziku. Svoj postanak psovka vuče već iz prapovijesti kada je njezina prvotna funkcija bila zapravo proklinjanje nekoga ili nečega. Već od najranijih vremena zna se da je važno imenovati nekoga ili nešto kako bismo shvatili njegovu bit. Ova formula *nomen est omen* uz dodatak prvotne funkcije psovke postaje oružje kojim se napada sama ličnost protivnika. Ovakvo se korištenje psovke zadržalo do današnjih vremena tek uz neke izmjene. Tako se npr. u novovjekovlju spolna

33 *Zakon o izmenama i dopunama u Krivičnom zakoniku* 1931, 3-7.

34 *Krivični zakonik* 1929, 62.

35 HDA, SB OUODZ, kutija 126, 4722/1933.

36 BOJANIĆ 2007, 185.

37 BOJANIĆ 2007, 186-187.

zona psovki sve manje počinje smatrati tabuom, pa se sve više upotrebljavaju i psovke s tom tematikom kako od muškaraca tako i od žena.[38]

Psovka je do danas ostala činom verbalne agresije. Funkcija joj u društvu biti „žalcem" pojedinca usmjerenim prema onome drugome. Namjera psovke jest dvojaka: obrambena i napadačka. Njezinom upotrebom govornik želi povrijediti drugu osobu i istodobno „otpustiti ventil" za svoje agresivne osjećaje.[39] Ona nastaje zbog nekog emocionalnog stanja (u srdžbi, zbog zlobe, ali i zbog straha, razočaranosti, ushita, sreće, kao poštapalica itd.). Kada govornik pred nekim psuje neku treću, nenazočnu osobu, kao npr. vladara, onda on zapravo ne nanosi moralnu štetu, niti ne osporava moralni integritet opsovanoj osobi jer slušači ne moraju povjerovati iznesenoj tvrdnji psovača. Psovanje treće, nenazočne osobe spada tako u kategoriju samopsovke, s tim da je podsvjesni cilj psovača zapravo rješavanje svojih negativnih osjećaja kroz uvjerenje da tako pred publikom nanosi moralnu štetu nenazočnoj osobi.[40] Za kraj važno je napomenuti da je psovka organski, tj. neodvojivi dio određenog jezika, pa je tako možemo okarakterizirati i kao dio određene kulture.[41]

4. Verbalni delikt protiv vladara

Gradivo o uvredama kralja Aleksandra od šestosiječanjskog razdoblja fragmentarno se može naći u više arhivskih fondova. *Zakonom o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja* od 3. listopada 1929. država ne samo da je promijenila ime već je i restrukturirala svoju unutarnju upravu podjelom na devet banovina. Podjelom na banovine, između ostaloga, stvorena je i jača sigurnosna uprava koja se mogla nositi sa raznim prijetnjama protiv države. Tako se u Savskoj banovini stvara *Upravno odjeljenje* s posebnim dijelom u kojem su se čuvali povjerljivi spisi, uglavnom razni sigurnosni izvještaji lokalnih policijskih vlasti iz banovine ili naređenja vrhovnih upravnih organa vlasti iz Beograda. Od početka 1932. godine dokumente o uvredama ali i svim drugim sigurnosnim pitanjima mogu se naći u novome posebnom fondu naziva *Upravno odjeljenje za državnu zaštitu*. Odjeljenje takvog naziva postojalo je i ranije, što je vidljivo iz dokumenata koji mu se dostavljaju u prethodnom fondu.[42] Važno je istaknuti da nema veće razlike u gradivu između ta dva fonda te se dokumenti po tipu jednostavno nastavljaju iz

[38] UŽAREVIĆ 1999, 192

[39] MIKIĆ – PEHAR – MIKIĆ 1999, 88.

[40] MIKIĆ – PEHAR – MIKIĆ 1999, 84-85.

[41] UŽAREVIĆ 1999, 199.

[42] JANJATOVIĆ 2002, 124. Odjeljenje za državnu zaštitu pri Ministarstvu unutarnjih poslova počelo je djelovati već potkraj 1921. godine. U djelokrugu njegova posla bila je briga za javnu sigurnost.

jednoga fonda u drugi u kojem ostaju sve do pada Kraljevine Jugoslavije 1941. godine. To što se građa o uvredama vladara nalazi u ovome fondu uopće kazuje da se takve delikte karakteriziralo kao oblik rada protiv države koji mora biti zabilježen i evidentiran radi mogućih novih izgreda pojedinca s jedne, te da se pokaže kakvo je stvarno stanje u pojedinoj regiji s druge strane. Dokumentacija u oba fonda složena je kronološki. U analizi verbalnih delikata protiv vladara pregledano je 18 kutija iz oba navedena fonda i utvrđeno je 63 slučaja uvrede vladara. Ti će slučajevi poslužiti kao uzorak preko kojeg će se napraviti analiza uzroka i posljedica samog delikta. Pregledane kutije s gradivom tako su raspoređene da se dobije jasan pregled nad slučajevima od početka 1929. do početka 1934. godine.

Što se tiče dokumenata koji se tiču uvrede vladara, u spomenutim se fondovima nalaze kopije i prijepisi dokumenata nižih, lokalnih izvršnih i sudbenih vlasti (kotarskih načelnika te zapovjednika žandarmerijskih stanica) koje su na terenu zabilježile kršenje zakona i nerijetko, makar se to izričito kosi sa odredbama zakona, već donijele presudu. Žandarmerija je po važećim zakonima o krivičnom postupku nakon zaprimljene dojave o počinjenu krivičnom djelu radila istrage te je krivične prijave prosljeđivala nadležnim vlastima; u slučajevima zločina i prijestupa, gdje je po zakonu spadala uvreda vladara, državnim tužiocima, a razne istupe upravnim vlastima.[43] U većini slučajeva, počinitelja je nakon prijave o počinjenu činu žandarmerija privela do kotarskog (sreskog) načelstva koje ga je potom suočilo s izjavama svjedoka i dokazima koje su prikupili policijski (žandarmerijski) organi. Ono mu je u većini slučajeva odredilo i kaznu, iako je prema zakonu *Državni sud za zaštitu države* jedini bio nadležan suditi u takvim deliktima za koje se bile predviđene opisane drakonske kazne. Na kotarskoj razini kazna se u većini slučajeva određivala kao da se radi o verbalnom deliktu protiv privatne osobe ili kleveti za koju je bila predviđena maksimalna kazna do 14 dana zatvora. Iako je većina izrečenih kazni u spisima bila upravo tih maksimalnih 14 dana, bilo je slučajeva kazni od dva dana,[44] kao i nekih drugih oblika kažnjavanja. Tako je jedan maloljetnik, petnaestogodišnji školarac iz Nove Gradiške, bio isključen iz škole i iz svih srednjoškolskih zavoda u državi jer je, prolazeći kraj spomenika kralja Petra I, izjavio: *„Jeb… ti sina!“*.[45] Prijavili su ga dvojica kolega iz razreda, obojica srpske nacionalnosti. Kada bi se gledao broj dana koji su dodjeljivao u prvostupanjskim presudama, dolazi se do prosjeka od preko 11 dana osude po pojedincu. Kotarske vlasti, prema otpisu na zadnjoj stranici dokumenta, prosljeđivale bi cjelokupan spis, tj. izjave svjedoka, opis čina koje su

[43] DOBRIVOJEVIĆ 2006, 100.

[44] HDA, SB OUODZ, kutija 126, 4758/1933.

[45] HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 26, 6816/1930.

davale policijske vlasti te svoju zaključnu presudu nadležnomu lokanom državnom tužiocu u kotaru te, konačno, Državnomu sudu za zaštitu države u Beogradu na daljnju nadležnost. Jedan bi primjerak spisa došao do Upravnog odjeljenja u nadležnoj banovini i kroz pismohranu upravnog odjeljenja, koja je služila kao svojevrstan arhiv, ti su se spisi očuvali do danas. Sasvim je razumljivo da su se spisi dostavljali Državnom sudu za zaštitu države jer je, kao što smo naglasili, jedini on bio po zakonu nadležan suditi ovakve delikte. Kako se spis dostavljao i najbližemu redovnom državnom tužiocu, može se objasniti jedino činjenicom da je Državni sud za zaštitu države bio od samog početka svoga djelovanja zatrpan slučajevima koji su mu stavljeni u nadležnost, pa se ovaj potez može objasniti kao pokušaj rasterećenja.[46] Na traženje Savske banovine, potaknute vjerojatno upravo pretrpanošću sudova, Komanda savskog žandarmerijskog puka izdala je u travnju 1931. godine pojačanu naredbu upućenu svim okružnim inspektorima i kotarskim načelstvima da se *„za pojedine krivice političke prirode [gdje spadaju i verbalni delikti protiv vladara] uhapšena lica sa prijavom imaju predavati upravno policijskim vlastima, tj. sreskim načelstvima"*.[47] Spominje se i to da ta naredba samo pojačanje jedne starije naredbe izdane par mjeseci ranije, a izdana je jer pojedini komandanti četa i dalje predaju takve okrivljenike ne pred sreske načelnike već direktno pred državne sudove koji *„ovakva lica puštaju na slobodu pošto nema mesta sudskom pritvoru"*.[48] Kotarski načelnik daje tim sudovima svoju preporuku treba li nastaviti dalje sa sudskim procesima. Mora se priznati da su se u samo nekoliko slučajeva u cijeli proces uključili državni sudski organi jer je u većini slučajeva sve ostajalo na prvotnoj presudi općinskog načelnika. Na koliko su bili osuđivani oni ljudi za koje su se „zainteresirali" viši sudbeni organi u državi, teško je procijeniti jer se njihovi spisi većinom nisu vraćali ili dostavljali banovinama već su ostajali pri Državnom sudu za zaštitu države u Beogradu.[49] O tendencijama rasta ili pada broja optuženih za uvredu vladara u razdoblju između 1929. do 1934. godine teško je doći do zaključaka. Prema statističkim izvještajima varaždinskih, zagrebačkih, bjelovarskih i ogulinskih žandarmerijskih četa za 1932. godinu, na njihovu je području djelovanja bilo optuženo 129 osoba, a u 1933. godini samo 98 osoba.[50] Međutim, takve brojke osuđenih mogu značiti ne samo da su ljudi opomenuti kaznama počeli manje ili tajnovitije vrijeđati vladara nego i moguće ublažavanje postupaka režima na terenu.

---

46 DRLJEVIĆ 1944, 154; HORVAT 1992, 435.

47 HDA SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 113, 8254/1931.

48 HDA SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 113, 8254/1931.

49 ČULINOVIĆ 1961, 17. On navodi da je od 1929. do 1931. na prostoru čitave Jugoslavije taj sud samo po Zakonu o zaštiti države osudio preko 1.500 optuženih.

50 STOJKOV 1969, 179.

5. Pojedinci i uvrede

Običnim su građanima osude za čin uvrede vladara bile dosta teške. Već je i kazna od nekoliko dana zatvora bila dosta teška jer se radi nje mogao izgubiti posao. Neki su stoga, kao rudarski radnici iz Zlatara, tražili da im se zatvorska kazna zamijeni novčanom samo kako bi sačuvali radno mjesto koje je u vrijeme velike gospodarske krize bilo teško ponovo pronaći.[51] Daljnji progon pred višim državnim sudbenim organima bio je rezerviran više za ljude koji su imali određeni društveni ili politički status. Tako su suđeni i neki bivši općinski činovnici, kao npr. bivši općinski pisar iz Novske koji je već prije bio osuđen na 3 mjeseca radi uvrede vladara, a malo nakon izlaska iz zatvora osuđen je jer je počinio uvredu kraljice.[52] Isto tako osuđivani su izraziti protivnici režima, kao Josip Predavec, dopredsjednik HSS-a, kojemu je, na namještenu kaznu zatvora od dvije i pol godine radi pronevjere u „Selo-banci", dodana u travnju 1931. još i osuda od dva mjeseca za govor protiv državnog poretka i uvrede vladara koje je navodno počinio još sredinom veljače 1929. u jednom restoranu u Dugom Selu, izjavivši da *„Kralj nije smio učiniti što je učinio, da raspusti skupštinu i postavi militarističku vladu"*.[53] Predavec je zajedno sa svojim odvjetnikom bio kasnije i drugi put osuđen zbog uvrede, ali ovaj put zbog suda, jer je u svojoj žalbi prethodnu presudu ocijenio neutemeljenom.[54] Svakako su postojali i slučajevi s težim kaznama, kao onaj odvjetnika Milovana Žanića, osuđena na šest mjeseci zatvora jer je sredinom 1929. godine na sjednici odvjetničke komore u Zagrebu zatražio da se jednom telegramu upućenom kralju doda i zahtjev za povratkom političkih i građanskih sloboda. Žanićevo je suđenje izazvalo veliko zanimanje javnosti. Ivo Ucović, koji je u parnici protiv Žanića bio državni tužilac Državnoga suda za zaštitu države, u svom je govoru povukao vještu paralelu koja nam mnogo govori: *„Kralj je nosioc cijele vlasti. Napadajući dakle režim, dr. Žanić je napao samog kralja; jer današnji režim – to je kralj"*.[55] Ne treba misliti da su samo Hrvati u Kraljevini Jugoslaviji patili od progona zbog uvrede vladara. Dana 16. studenog 1929. godine Državni sud za zaštitu države, unatoč dobrom vladanju, osudio je Milana Simića, liječnika iz Vrnjačke Banje, na deset godina zatvora zbog uvrede kralja i kraljevskog doma te na još godinu dana zbog uvrede i klevete nanesene

[51] HDA, SB OUODZ, kutija 138, 11512/1933.

[52] HDA, SB OUODZ, kutija 126, 4616/1933u

[53] Predavčev je slučaj bio rijetkost jer mu je suđeno radi povrede 307. članka ali i po 100. članku Krivičnog zakonika. Zanimljivo je da se kao svjedok optužbe javlja Tomo Koščec, čovjek koji je godinu kasnije ubio Predavca. HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 114, 8829/1931; JANJATOVIĆ 2002, 316.

[54] HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 114, 8829/1931.

[55] HORVAT 1992, 444.

vladi i njezinu predsjedniku.[56] Općenito je pripadnost raznim predšestosiječanjskim strankama bila različito sagledavana prilikom sastavljanja optužaba. Konkretno, pripadnost *„rasturenoj ili t.z.v. H. S. S.“* mogla je biti otegotna okolnost kao u slučaju jednoga pijanog pristaše HSS-a koji je na svadbi opsovao mladoženjinu susjedu *„onoga koga si Ti služio“*.[57] Međutim, ako je pojedinac na zadnjim izborima „agitirao za vladinu stranku“ ili bio pripadnik unitarističke (premda također raspuštene) Demokratske stranke, mogla je biti olakotna okolnost na sudu. Najbolji primjer za ovo jest slučaj pijanog putnika koji je u vlaku vikao da *„Srbi, Hrvati i Slovenci, moraju imati svaki posebnu državu i dinastija Karađorđevića nama ne treba“*.[58] Kako je isti na prošlim državnim izborima agitirao u Sloveniji za vladinu stranku, tj. Živkovićevu listu, osuđen je samo na 2 dana zatvora *„zbog opijanja na javnom mjestu“*. S druge strane, otegotne okolnosti mogle su biti i bivši zločini, osobito oni političkog karaktera usmjereni protiv države. Kako se takvi slučajevi vrlo rijetko navode u dokumentima, teško je ocijeniti u kojoj su mjeri oni uistinu bili otegotni. U isto vrijeme moglo se naći i olakotnih okolnosti, kao što je loše imovinsko stanje pojedinca, bolest te u slučaju žena trudnoća. Izvršenje kazne za neku trudnicu iz kotara Ivanec bilo je odgođeno iako je osuđena zbog uvrede veličanstva na 200 dinara globe ili 8 dana zatvora. *„Kazan se nije primjenila radi toga, što je [spomenuta žena] u drugom stanju u visokom stepenu“*.[59] Neki su slučajevi ipak završavali oslobađajućim presudama i to se može pronaći u svega 13 od 63 dokumenta. Najčešće se to dešavalo zbog dokazane mržnje prijavitelja prema prijavljenomu ili nevjerodostojnosti iskaza svjedoka koji bi prijavljivali počinjeni čin i po nekoliko mjeseci nakon počinjenja, a samo nekoliko dana nakon svađe s počiniteljem. U kotaru Pisarovina seljak je tužio suseljanina s kojim je bio u dugogodišnjoj svađi, a slučaj je odbačen jer je po opisu prijavitelja čin uvrede počinjen prije 9 mjeseci.[60]

Čini se da su se policijske vlasti Kraljevine Jugoslavije, inače čuvene po svojim iznuđivanjima priznanja silom u težim slučajevima, nastojale čak kod nekih počinjenja uvrede vladara koristiti spomenutim sredstvima, tj. mučenjem ishoditi priznanje. To je osobito vidljivo kroz slučaj poznatoga hrvatskoga naivnog slikara Josipa Generalića iz Hlebina. On se u travnju 1933. s još dvojicom vršnjaka (svi između 17 i 19 godina) vozio na kolima iz vinograda te su svi zajedno pjevali više „protudržavnih“ pjesama kao *Vilo Velebita, Još Hrvatska ni propala te Ustani bane* s izmijenjenim stihovima *„srbijanske zastave diže Pašić stari, silom hoće*

[56] Osuda zbog uvrede Veličanstva, Novosti, 33 (17. XI. 1929) 320, 4.

[57] HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 20, 4321/1930.

[58] HDA, SB OUODZ, kutija 126, 4758/1933.

[59] HDA, SB OUODZ, kutija 103, 32985/1932.

[60] HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 5397/1930.

Hrvatsku da posrbari…".[61] Ne znaju tko ih je prijavio i brane se da su bili pijani jer se ničega ne sjećaju. Za svoja priznanja tvrdili su da bila iznuđena *„udarcima i grožnjama pa da su uslijed toga priznali sve ono što su god žandarmi htjeli"*.[62] S druge strane, vlasti su znale biti dosta selektivne prilikom osude pojedinca. Tako su neke prijave odbacivali s dosta svjedoka jer su ih okarakterizirali kao akt mržnje prijavitelja prema počinitelju, a druge su procesuirali makar su u međuvremenu svi svjedoci povukli svoj iskaz kao u slučaju jednoga Roma iz kotara Bjelovar. On je u razgovoru s bratom koji se upravo vratio iz vojske navodno počinio uvredu vladara i zbog toga je osuđen na 10 dana zatvora. Prijavila su ga trojica članova obitelji iste nacionalnosti iako su nakon jednoga dana svi povukli iskaze.[63] Za ovakve previše revne postupke ne može se uvijek kriviti samo niže organe vlasti: lokalne žandare i općinske ili kotarske činovnike. Događalo se da se iz Beograda kao centra moći vrhovni organi vlasti žale na mlitave postupke nižih organa vlasti na terenu. U jednom dopisu Ministarstva unutarnjih poslova upućenu u sve banovine konstatiralo se da se u banovinama podčinjena tijela upute na najenergičnije postupanje po zakonskim propisima te da se slučajevi labavog postupanja dostavljaju spomenutom ministarstvu kako bi se ti organi uprave uklonili iz državne službe.[64]

Kada gledamo dubinske uzroke samog čina psovanja pojedinca, nije teško zaključiti da se radi o nezadovoljstvu postojećim stanjem u državi, na čijem se čelu nalaze kralj-diktator i ljudi koji ga okružuju. Njih se s pravom smatra krivim za političke ali i za gospodarske probleme u državi, pogotovo zato što se razdoblje apsolutizma kralja Aleksandra (1929–1934) poklapa s efektima velike gospodarske krize u svijetu. Kao filter ili „površinski motiv" za samo psovanje možemo uzeti razne razloge koji i sami okrivljenici navode u dokumentima. U 46% slučajeva, tj. u 29 od spomenuta 63 slučaja, optuženi su tvrdili da ih se tuži iz mržnje i da su počinjene riječi rekli u svađi s prijaviteljem kako bi umanjili svoju kaznu. Vrlo su česte pritom bile svađe između sumještana, kao i unutar obitelji, nerijetko povezane s nekim drugim čimbenicima. Tako je u 10 slučajeva optužene tužila upravo njihova obitelj (snaha, zet, brat, sin itd.). U crikveničkom kotaru jedan je mlinar prijavio oca objasnivši da ga je slučajno čuo kako vrijeđa vladara prolazeći kraj njegove kuće. Kako je na vidjelo izišlo da je prijavitelj nedavno izgubio građansku parnicu protiv oca, prijava je odmah odbačena.[65] Mržnja na

[61] HDA, SB OUODZ, kutija 138, 11221/1933.

[62] HDA, SB OUODZ, kutija 138, 11221/1933.

[63] HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 20, 4499/1930.

[64] DOBRIVOJEVIĆ 2006, 106.

[65] HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 20, 3940/1930.

nacionalnoj osnovi rijetko je motiv prijave i možemo je iščitati iz samo nekoliko slučajeva.[66] U 17%, odnosno 11 slučajeva okrivljeni su se branili da su bili pijani i da se ne sjećaju svojih riječi. Alkoholiziranost kao izlika moglo je biti dobro i u pravnom smislu jer je prema 54. i 55. članku tadašnjega *Kaznenog zakona* optuženi umjesto u zatvor mogao biti upućen u *„zavod za lečenje pijanica, u kome će ostati najviše do dve godine, a može ga sud pustiti i ranije, ako uprava zavoda izvesti sud da je izlečen"*.[67] Ipak, ni u jednome od dokumenata nije zabilježen slučaj sudskog upućivanja u takvu ustanovu, pa se čini da je ta odredba bila mrtvo slovo na papiru.

U cijelom razdoblju od 1929. do 1934. godine pijanstvo je bilo velik problem te se često i u tadašnjem tisku navodilo kao jedini oblik zabave stanovništva.[68] Možda su i najzanimljiviji upravo iskazi ljudi koji se zbog pijanstva ni ne sjećaju počinjenja čina uvrede. Tako je Ivan Turković, jedan od poslanika raspuštene HSS, već došao pijan u gostionicu u čazmanskom kraju te je tamo pred mnoštvom svjedoka vrijeđao vladara: *„...mene je jako rakija obvladala tako, da sam ostao u gostionici, i pio po malo tako dalje tako da sam se i opio, i nisam znao za sebe"*.[69] Zabilježeno je i nekoliko slučajeva u kojima su okrivljenici tvrdili da su psovali nekog drugog kralja, primjerice bivšeg ruskog kralja Aleksandra kako bilježi jedan općinski bilježnik iz Podsuseda.[70] Češća je obrana bila da se vrijeđalo nekog sumještanina prezimena Kralj. Tako kotarski načelnik iz Donje Stubice opisuje kako se prijavljeni seljak brani da je psovao *„Kralja iz mesta Huma, u kojem mestu zaista imade takovih prezimena"*.[71] Neki su se optuženi branili da je u igri bila kombinacija uzroka te da su bili i alkoholizirani i da se radi o mržnji prijavitelja. Iz toga se može iščitati da su najčešće prijave bile s dubljim motivima te je prijaviteljima bilo u interesu da se optuženi osudi zbog privatnih razloga. Općenito gledajući, malo je ljudi za verbalne delikte prijavljeno direktno od žandara koji su čuli sam čin uvrede. Ivana Dobrivojević s pravom ističe da su režimu dobrovoljno pristupali razni „dobronamjerni" i „nacionalno ispravni" stanovnici Kraljevine, uvijek spremni prepričati kakav povjerljiv razgovor koji bi čuli na ulici i slično.[72] Upravne vlasti na terenu bile su upoznate sa svim socijalnim i ekonomskim problemima. Josip Šilović, poznati pravnik koji se specijalizirao za kazneno zakonodavstvo, nakon što je postao banom Savske banovine u zaključku

66 Za jedan od rijetkih primjera vidi bilješku 45.

67 *Krivični zakonik* 1929, 33-34.

68 Put u najveću životnu tragediju vodi kroz krčme, Večer, 14 (5. IV. 1933) 3.703, 3.

69 HDA, SB OUODZ, kutija 49, 1105/1932.

70 HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 111, 7559/1931.

71 HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 26, 7019/1930.

72 DOBRIVOJEVIĆ 2006, 106-107.

jednog od svojih prvih povjerljivih izvještaja Ministarstvu unutrašnjih poslova o stanju sigurnosti u Banovini krajem 1929. godine navodi sljedeće: *„Javna bezbednost bila je po srezovima ove banovine prilično povoljna. Vrlo veliki broj delikata nastaje od pretjeranog uživanja alkoholnih pića ili opet u svađi. Ostalo su većinom imovinski delikti. Nekoji sreski načelnici izvješćuju da na više mjesta seljaci piju tzv. direktor, t. j. vino od neplemenjene, necijepljene loze koje djeluje kao otrov i ljudi postaju goropadni a s druge strane što je ove godine uopće vino vrlo jako te se svijet brzo opija i u pijanstvu pričinja zlo"*.[73]

Najviše je slučajeva psovanja unutar Savske banovine dolazilo iz njezina sjevernog dijela (Zagorje, Međimurje, Podravina). Ako im se pribroji Zagreb i bliža okolica, dokumenti iz tih krajeva prelaze polovicu ukupnog broja obrađenih slučaja. Manji broj slučajeva dolazi iz Slavonije i Baranje te krajeva južnije od Zagreba. Najmanji broj, tj. samo 3 od 63 slučaja, dolazi iz Gorskog kotara, Like i Primorja, vjerojatno jer je režim tamo bio organiziraniji i spremniji oštro odgovoriti na sve izazove državnoj sigurnosti, osobito poslije tzv. Ličkog ustanka 1932. godine.

Mjesta počinjenja čina uvrede vladara najčešće su obiteljski domovi (24 od 63 slučaja), a slijede ih javne površine (17 slučajeva) te zgrade (općinski uredi, pritvori, škole), vlakovi i prometnice. Razne krčme i restorane izdvojeni su iz prethodne kategorije jer je 14 slučajeva uvrede počinjeno baš u njima, a gotovo svi u pijanom stanju. Na svim ostalim mjestima počinjeno je samo 8 uvreda. Što se tiče dobnih kategorija, valja naglasiti da se u svim dokumentima ne navodi starost počinitelja. Zato je teško govoriti o nekakvoj gornjoj granici. Što se tiče donje granice, nju je nekako lakše odrediti. Čini se da je mladež bila dosta aktivna jer se znalo desiti da se uvrede vladara dogode u samoj školi. Tako je u šegrtskoj školi u Koprivnici učenik drugog razreda, star 15 godina, prilikom čitanja teksta o kralju Aleksandru iz čitanke dobacio *„opančar"* te je zbog toga odležao 3 dana u zatvoru.[74] Poznatiji je slučaj iz Koprivnice gdje su gimnazijalci 1932. godine skinuli sa zida sliku kralja Aleksandra te je išarali i podrapali pjevajući pritom hrvatske nacionalne pjesme i vičući parole protiv diktature.[75] Možda je najzanimljiviji oblik izraza nezadovoljstva mladeži bilo pisanje grafita. U kotaru Osijek prilikom pregleda vlaka žandar je uočio da je *„u nužniku na vidljivom mestu sa crnom običnom olovkom napisano sledeće: 'Ovo je kancelarija Kralja Jugoslavije, neka ne misli, da će dugo vladati, već mu je došao zadnji čas'"*.[76] Nakon dosta detaljne istrage, budući da je bila riječ o vagonu kojim se najviše služe đaci

[73] HDA SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 4, 2719/1930.

[74] HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 44, 19003/1930.

[75] *R. W. Seton-Watson i Jugoslaveni*, 1976, 247-248.

[76] HDA, SB OUODZ, kutija 134, 9051/1933.

iz okolnih mjesta koji svakodnevno putuju na školovanje u Osijek, usporedbom rukopisa bio je osumnjičen jedan učenik. Međutim, on nije priznao čin, a kako nije bilo drugih dokaza, na kraju je oslobođen.[77] Što se tiče spolne strukture optuženih, valja spomenuti da su od 63 slučaja 4 puta optužene žene. Češće su prijavljivale psovače. Tako je u kotaru Bjelovar jednog seljaka zbog uvrede vladara prijavila njegova žena i to nakon teške svađe. Ona je uvredu čula kroz zid kuće dok je spremala stvari da se odseli iz zajedničkog doma.[78]

U obzir valja uzeti i formu same uvrede. U većini psovki ističe se spolna kategorija, pa se tako ističu psovke koje se znaju i danas čuti na ulici. Možda je najzanimljivije to što su kotarski načelnici u dokumentima nastojali na razne načine parafrazirati psovke kako bi se istakla težina uvrede. Uzmimo kao primjer jednu poznatu psovku koja je u našim krajevima postala gotovo poštapalica. Od najlakših, opisnih oblika: *„ ...naposljetku prokleo je majku Nj. Vel. Kralja“,*[79] *„j. b. onome koto upravlja oca i mater“,*[80], *„j...e onoga tko mu je dao čin i da mu j..e onoga koga on služi“,*[81] *„j... ... ja Kraljicu“*,[82], ali ipak u većini slučajeva direktno: *„Jebo Vam vrag mater demokratsku i vlašku Vama i Državi Vašoj i Vašem Kralju Vlaškom“*.[83] Od ostalih formi uvrede ističu se neke koje bi mogli okarakterizirati kao etnički nekorektne. U krajevima naseljenima gotovo isključivo Hrvatima čini se da su u to doba bile česte negativne konotacije na Srbe kao na Vlahe, Turke ili Rome. U križevačkom kotaru seljak je osuđen jer je, vidjevši na zidu kuće nekog seljaka sliku kralja Aleksandra, izjavio: *„Imbro, kaj si skinul sliku Kristuša a gore si metnul cigana?“*.[84] Sve ostale mogu se okarakterizirati kao „blaži oblik“ uvrede. U ovu se skupinu može staviti primjerice *„pokazivanje fige vladaru“, kao u izjavi jednog seljaka iz križevačkog kotara da se sprema rat i da „on da figu i Kralju i Kraljici i celoj Jugoslaviji“*.[85] Varijacija tog oblika bi bila isticanje nadmoći pojedinca nad vladarom kao u već spomenutom slučaju rudarskog radnika iz Zlatara koji je u svađi s bratom i njegovom ženom izjavio *„da je on njima Kralj i više nego Kralj pa da njega imadu slušati i nikog više“*.[86]

---

77 HDA, SB OUODZ, kutija 134, 9051/1933.

78 HDA, SB OUODZ, kutija 138, 11092/1933.

79 HDA, SB OUODZ, kutija 126, 4314/1933.

80 HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 111, 7797/1931.

81 HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 20, 4038/1930.

82 HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 20, 4326/1931.

83 HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 21, 5093/1930.

84 HDA, SB UO, Povjerljivi spisi, kutija 21, 4886/1930.

85 HDA, SB OUODZ, kutija 138, 11213/1933.

86 HDA, SB OUODZ, kutija 138, 11512/1933.

Zaključak

Diktatura kralja Aleksandra proglašena u Jugoslaviji 1929. godine donijela je nova zakonodavna rješenja. Između ostalih, otada su žandarmerijski, kotarski ali i sudski organi pisane i govorne uvrede protiv kraljeve časti počele smatrati teškim zločinom. Kraljeva je ličnost po zakonodavstvu bila odraz cjelokupne države, njezina uređenja i po shvaćanjima dvoru bliskih osoba zalog za miran razvoj države. Osobe koje su počinile uvredu vladara na području istraživanja, tj. u Savskoj banovini, bile su osuđivane na različite, većinom zatvorske kazne koje su varirale od nekoliko dana do nekoliko godina. Neki su bili mučeni za vrijeme svog boravka u zatvoru. U većini slučajeva prijavitelji nisu bili izvršni organi vlasti, već susjedi, prijatelji pa čak i rodbina najčešće nakon svađa ili nakon nagomilanih neriješenih pitanja među pojedincima. Također valja naglasiti da je dobar dio osuđenih bio u pijanom stanju prilikom počinjenja čina uvrede. Zbog toga može se zaključiti da se režim koristio zakonskim rješenjima vezanim uz uvredu kralja i kraljevske obitelji kako bi se na terenu obračunao sa svim pojedincima nezadovoljnima s tada aktualnim partikularnim društvenim i ekonomskim ali i političkim državnim problemima.

Bibliografija

Izvori

Arhivsko gradivo

Hrvatski državni arhiv (HDA)

Fond 0143, Savska banovina. Upravno odjeljenje (SB UO), Povjerljivi spisi 1929–1938.

Fond 0145, Savska banovina Odjeljak upravnog odjeljenja za državnu zaštitu (SB OUODZ).

Tiskani izvori

Krivični zakonik (1929), u: *Kazneno zakonodavstvo*, knjiga 1, Zagreb: Themis.

R. W. Seton-Watson i Jugoslaveni: Korespondencija 1906-1941, (1976), svezak 2, Zagreb – London: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest – Britanska akademija.

Zakon o izmenama i dopunama u Krivičnom zakoniku (1931), Zagreb: Tipografija.

Zakon o štampi (1930), u: Kazneno zakonodavstvo, knjiga 2, Zagreb: Themis.

Novine

Novosti (Zagreb), godina 23, 1929.

Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Beograd), 1921.

Večer (Zagreb), godina 12–14, 1931–1933.

Literatura

Knjige i članci

BANAC, Ivo (1995), *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Zagreb: Durieux.

BOJANIĆ, Igor (2007), Kaznena djela protiv časti i ugleda, u: *Posebni dio kaznenog prava*, Petar Novoselec ur., Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 181-201.

CIPEK, Tihomir (2006), „Stoljeće diktatura" u Hrvatskoj, u: *Hrvatska politika u XX. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, 283-305.

ČULINOVIĆ, Ferdo (1961), *Jugoslavija između dva rata*, vol. II, Zagreb: Izdavački zavod JAZU.

DOBRIVOJEVIĆ, Ivana (2006), Policija i žandarmerija u doba šestosiječanjskog režima kralja Aleksandra (1929.–1935.), *Časopis za suvremenu povijest*, (2006) 1, 99-137.

DRLJEVIĆ, Sekula (1944), *Balkanski sukobi*, Zagreb: Naklada putovi.

HORVAT, Josip (1984), *Živjeti u Hrvatskoj 1900–1941. (Zapisci iz nepovrata)*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

HORVAT, Rudolf (1992), *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb: Školska knjiga.

JANJATOVIĆ, Bosiljka (1997), „Uvreda Veličanstva": teži zločin u karađorđevićevskoj kraljevini, *Radovi ZHP-a*, 30 (1997), 245-256.

JANJATOVIĆ, Bosiljka (2002), *Politički teror u Hrvatskoj 1918.–1935*., Zagreb: Dom i svijet.

MARKOVIĆ, Dragan – RISTOVIĆ, Ljubiša (1959), *Pred nepriznatim sudom*, Beograd: Kultura.

MIKIĆ, Pavao – PEHAR, Mirjana – MIKIĆ, Marijan (1999), *Psovka u hrvatskome i njemačkome jeziku*, Mostar – Zagreb: ZIRAL.

PRIBIĆEVIĆ, Svetozar (1952), *Diktatura kralja Aleksandra*, Beograd: Prosveta.

STOJADINOVIĆ, Milan (1970), *Ni rat ni pakt*, Rijeka: Otokar Keršovani.

STOJKOV, Todor (1969), *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929-1935*, Beograd: Prosveta.

UŽAREVIĆ, Josip, Fenomenologija psovke, *Republika*: časopis za književnost, svibanj-lipanj 1999, br. 5-6, 187-200.

World Wide Web

Pregled fondova iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije u Arhivu Srbije i Crne Gore, (http://www.arhiv.sv.gov.yu/a100404a.htm), pristup ostvaren 21. travnja 2008.

ŽUTIĆ, Nikola, Vrhovni sud Srbije – istorijat: Kraljevina SHS,

(http://www.vrhovni.sud.srbija.yu/code/navigate.php?Id=511), pristup ostvaren 12. travnja 2008.

Certain aspects of Lèse majesté during the dictatorship of King Alexander I Karađorđević

The dictatorship of King Alexander proclaimed in Yugoslavia in 1929 brought new legislative solutions. Among others, verbal and written insults against king's honor were treated by the police and the courts as a serious offense against the state – because the king's person began to represent the state. People that committed verbal offenses against King Alexander and the royal family in Savska Banovina (northwestern part of Kingdom of Yugoslavia populated mostly by Croats) were sentenced to prison terms varying in duration from several days, few months to several years. Some of them were tortured and persecuted even afterwards. In most of the cases people were reported by their neighbors or families after a quarrel and in some cases individuals that committed these acts were drunk at the time. Treatment of verbal insults against the king reveals to us how the regime treated even the slightest declarations of displeasure with political, social and economic situation in the country.

Ključne riječi: Kraljevina Jugoslavija, kralj Aleksandar, diktatura, zakonodavstvo, uvrede.
Keywords: Kingdom of Yugoslavia, King Alexander, dictatorship, legislature, insults.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
41

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2009.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 41

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača
Damir Boras

Glavni urednik
Borislav Grgin

Uredništvo
Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva
Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica
Iva Mandić

Računalni slog
Boris Bui

Lektura
Ivan Botica

Tisak
Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u studenome 2009. godine

Naklada
400 primjeraka